

Anna Kisiel

KU Leuven

Semantyka i jej działy

Semantyka językoznawcza to nauka o znaczeniu znaku językowego. Dla samego terminu, którego autorstwo jest przypisywane Michelowi Bréalowi (1897), istniały początkowo rozliczne konkurencyjne nazwy (takie, jak semazjologia, sematologia, semologia, funkcjologia, sensyfika, glottologia), które jednak albo nie przyjęły się, albo współcześnie używane są w innym znaczeniu (na temat początków badań semantycznych i kierunków w semantyce I. połowy XX wieku zob. → HISTORIA SEMANTYKI). Semantyka językoznawcza jest zazwyczaj uznawana za jeden z działów semiotyki rozumianej jako nauka o znaku (niekoniecznie wyłącznie należącym do ludzkiego języka) (Ch. Morris).

Semantyka objęta przedmiotem badań język może stanowić dział różnych dziedzin wiedzy, w tym filozofii (filozofii języka naturalnego), językoznawstwa, nauk informatycznych czy psychologii. **Semantyka logiczna** analizuje m.in. relacje między znakiem a rzeczywistością (odniesienie), w tym referencję deskrypcji, nazw ogólnych i jednostkowych, różnice między konotacją a denotacją, warunki prawdziwościowe zdań, w tym motywowane kwantyfikacją (G. Frege, B. Russell, L. Wittgenstein, S. Kripke). Logika może za przedmiot badań obrać języki sztuczne (A. Tarski, R. Carnap, K. Gödel) lub koncentrować się na językach naturalnych (J. Mill, G.E. Moore, filozofowie oksfordzcy; o stosowalności logiki formalnej do opisu języków naturalnych, zob. np. Woleński 2019). W ramach informatyki **semantyka języków programowania** opisuje znaczenie i funkcję poszczególnych elementów języka programowania (R. Floyd). Ponadto komponent semantyczny pojawia się przy tworzeniu map pojęciowych (semantic network, zob. WordNet) stanowiących bazę dla tłumaczeń maszynowych oraz umożliwiających komputerom przetwarzanie danych elektronicznych (semantic web). Z kolei **semantyka ogólna** w psychologii bada wpływ języka na świadomość ludzką, analizuje, jak zdarzenia i ich percepcja są modulowane przez przypisywane im nazwy i w jaki sposób człowiek może kontrolować swoje reakcje poprzez uświadomienie sobie nieprzystawalności obrazu świata zniekształconego przez nieprecyzyjny język do rzeczywistości (A. Kozłowski). Pomiędzy poszczególnymi dziedzinami wiedzy dochodzi do ciągłych wpływów, również w zakresie opisów semantycznych. Jako przykład można tu wskazać wpływ teorii logicznych na (sformalizowany) język opisu znaczeń w językoznawstwie (Hajnicz 2003)

i informatyce czy wykorzystywanie badań językoznawczych nad znaczeniami słów do tworzenia testów pamięci semantycznej w psychologii. Wśród semantycznych badań interdyscyplinarnych można wymienić na przykład **semantykę formalną** (R. Montague, B. Partee), która skupia w sobie podejścia obecne we wszystkich wyżej wskazanych dziedzinach wiedzy (Piasecki 2004; Kułacka 2011). W dalszej części artykułu skupimy się na semantyce języka naturalnego jako dziale językoznawstwa.

Relacja pomiędzy wyobrażeniem (idea) a wyrażeniem językowym była opisywana z różnych perspektyw. Kazimierz Ajdukiewicz (2014) za podstawowe uznaje teorię ekspresji (bazującą na celowości użycia znaku, tj. do wyrażenia naszych myśli) i teorię asocjacionistyczną, koncentrującą się na sposobie odbioru znaku na zasadzie skojarzeniowej, podejście obecne np. u Stanisława Szobera i Zenona Klemensiewicza (Grochowski 2019). Ireneusz Kania (1984) obok podejścia asocjacionistycznego i funkcjonalnego (znaczenie jako umiejętność użycia znaku) wskazuje także na podejście relatywistyczne (znaczenie jako relacja między znakiem a obiektem w świecie, wyobrażeniem lub innym znakiem). Witold Marciszewski (1977) wyróżnia podejście asocjacionistyczne (znaczenie jako zjawisko psychiczne), konotacyjne (znaczenie jako zbiór właściwości obiektu), idealistyczne (ontologiczne; znaczenie jako nowa rzeczywistość), abstrakcjonistyczne (znaczenie jako element języka), aspektywne i analogiczne (znaczenie jako system relacji) (Maryniarczyk 2015). Jerzy Jeszke (1982/1983) z kolei uważa, że na kompleksowo pojmowane znaczenie składają się następujące komponenty: paradygmatyczny (wynikający z relacji między elementami systemu językowego), referencjalny (odnoszący się do rzeczywistości pozajęzykowej), afektywny (emocjonalny, konotacyjny; wynikający z nastawienia emocjonalnego nadawcy lub odbiorcy do przedmiotu), pragmatyczny (pochodzący z kontekstu sytuacyjnego i konwencji socjokulturowych), stylistyczny (związany z walorami estetycznymi) oraz asocjatywny. Można zatem uznać, że rozumienie *znaczenia* może koncentrować się na każdym z trzech elementów semiozy: znaku, jego odniesieniu i interpretatorze. Poszczególne koncepcje znaczenia mogą więc odnosić się do znaku i relacji między znakami (strukturalistyczna semantyka leksykalna), do obiektywnej rzeczywistości (semantyka formalna) i relacji między znakami języka a bytami od języka niezależnymi (semantyka teoriomodelowa), znaczenie może wreszcie być utożsamiane z konceptem w umyśle użytkownika, jego skojarzeniami, emocjami (semantyka kognitywna).

Jednak poszczególne kierunki semantyki językoznawczej różnią się między sobą nie tylko sposobem definiowania centralnego pojęcia *znaczenie*, ale też obiektem badań (tj. tym, czego znaczenie się bada) oraz metodą badań (w tym przyjmowaną perspektywą czasową) i opisu, a także celem, dla którego podejmowane są badania semantyczne. Obiektem badań najczęściej są niepodzielne znaczeniowo elementy języka: → JEDNOSTKI JĘZYKA (wyrazy, słowa), w tym wielosegmentowe (idiomy, frazeologia). Rzadziej semantyka zajmuje się całościami złożonymi (kompozycjonalnymi), tj. frazami czy zdaniami. **Semantyka zdań** jest przede wszystkim domeną filozofii języka i zajmuje się możliwością przypisania pewnych wartości (przede wszystkim: prawdziwości) zdaniom oraz warunkami posiadania przez zdania tych wartości. Dwa główne nurty semantyki o takich celach to **semantyka intensjonalna** (gramatyka Montague, semantyki światów możliwych S. Kripkego czy J. Hintikka) oraz **semantyka ekstensjonalna** (D. Davidson, P. Ludlow, R. Larson) (Grudzińska 2003). Wśród XX-wiecznych paradygmatów badawczych semantyce zdań programowo

przyglądał się generatywizm (K. Polański, I. Bobrowski, S. Karolak, P. Stalmaszczyk; semantyka a składnia, → STRUKTURA POWIERZCHNIOWA I STRUKTURA GŁĘBOKA). W obrębie innych paradygmatów nierzadko ogląda się poszczególne elementy językowe poprzez ich funkcję w większych całościach składniowych. Tak jest na przykład w gramatyce komunikacyjnej (Awdiejew 2008), gdzie znaczenie przedstawiane jest jako scenariusz zawierający jawnie i niejawnie wyrażone w wypowiedzeniu komponenty i obejmujący wszystkie możliwe parafrazy wyjściowego wypowiedzenia.

Największą różnorodność stanowisk badawczych w semantyce wyróżniamy ze względu na stosowaną metodę badań i opisu skorelowaną z celami badawczymi. W odniesieniu do **semantyki leksykalnej**, tj. dotyczącej niezłożonych elementów języka (jednostek języka), dość powszechnie za najważniejsze przyjmuje się rozróżnienie między semantyką strukturalną i kognitywną jako wyraz jednej z zasadniczych różnic w zajmowanych przez polskich badaczy stanowiskach metodologicznych (np. Grzegorzczkowska 2014). O ile **semantyka strukturalna** (m.in. szkoła warszawsko-toruńska) za cel obiera analizę relacji między elementami systemu językowego (→ RELACJE SEMANTYCZNE), a znaczenie uznaje za związane z formą znaku językowego, to **semantyka kognitywna** (R. Langacker, B. Lewandowska-Tomaszczyk, J. Bartmiński, R. Przybylska; Kardela 1999; Winiarska 2011; Kiklewicz 2004), próbując wniknąć w procesy poznawcze człowieka, znaczenie rekonstruuje na podstawie analizy użyci i zachowań użytkowników, treści znaku językowego nie wiążąc z jego formą (Jesze 1983; w sprawie punktów stycznych obu semantyk zob. np. Kardela 2012). O ile zatem w semantyce strukturalnej mamy do czynienia z areferencjalną koncepcją znaczenia (znaczenie jako relacja między wyrażeniami języka, jako reakcja ludzi na wyrażenie językowe, jako byt intencjonalny, jako cechy przedmiotu, do którego odnosi się wyrażenie), to semantyka kognitywna odwołuje się do koncepcji referencjalnej (jako świadomość ekstensji wyrażeń, jako sposób użycia wyrażeń, jako sieć skojarzeń, jako to, co się dzieje w umyśle człowieka podczas używania wyrażenia). Ponieważ semantyka kognitywna uznaje znaczenie za kategorię egzozjękową, badania prowadzone w tym paradygmacie nierzadko są interdyscyplinarne nie tylko w zakresie inspiracji, ale też metod badawczych (zob. zwłaszcza stosowanie metod psychologii eksperymentalnej). Prawdopodobnie ta właśnie cecha modelu kognitywnego jest źródłem wielości teorii obecnych w ramach tego paradygmatu. W porównaniu do kognitywizmu semantyka strukturalna jest dość monolityczna. Większość badaczy w tym nurcie uprawia nawiązującą do tradycji logicznej **semantykę referencjalną**, posługującą się kategoriami oznaczania i prawdy i dążącą do wskazania warunków prawdziwościowych wypowiedzi. Przy analizie znaczenia zastosowanie znajduje **teoria składników semantycznych** (A. Bogusławski, A. Wierzbicka) głosząca możliwość przedstawienia struktury znaczeniowej jednostek języka jako zhierarchizowanego, zorganizowanego układu prostszych (prostych) semantycznie elementów. Popularnością cieszy się także **teoria pól semantycznych** (J. Trier, G. Ipsen, W. Porzig), w której znaczenie jednostki leksykalnej jest zależne od współwystępujących w danej grupie leksykalnej innych jednostek, z którymi pozostaje ona w stosunkach syntagmatycznych i paradygmatycznych (asocjacyjnych) (Buttler 1967; Pisarek 1967; Miodunka 1980; Tokarski 1984, 2006, 2011). Jednostki należące do danego pola semantycznego współdzielą pewne składniki semantyczne, najczęściej składnik nadrzędny, organizujący całą strukturę (zob. np. pole semantyczne zapachu; Pisarkowa 1972), lub cały zespół składników

różnie kombinowanych (zob. np. słownictwo związane z pojęciem winy; Falkowska 2021). Z kolei w ramach paradygmatu kognitywnego popularność na gruncie polskim zyskały takie podejścia, jak:

1. **Semantyka ram interpretacyjnych** (Ch. Fillmore), w której znaczenie jednostki ujawniane jest poprzez aktywowaną przez nią na mocy konwencji strukturę konceptualną. Struktura ta określana jest pojęciem *ramy* i konstytuują ją środki leksykalne i gramatyczne wraz z przypisanymi im sensami, które używane są w odniesieniu do konkretnego zdarzenia, rzeczy czy jej właściwości. Wszystkie one uaktywniają kulturowo uwarunkowaną scenę (skrypt, schemat, model pojęciowy) i równocześnie scena aktualizuje ramy w konkretnym użyciu jednostki. Ponieważ w podejściu tym zasadnicze pytanie dotyczy sposobu rozumienia tekstu przez odbiorcę (a zwłaszcza rodzaju struktury wiedzy systematyzującej doświadczenie, która umożliwia odbiorcy interpretację tekstu), ten rodzaj badań nad znaczeniem nazywany jest **semantyką rozumienia** i jest przeciwstawiany semantyce prawdziwościowej (Waszakowa 1997; Zawisławska 1998; Tokarski 2006, 2011; Kieraś 2008; Szymańska 2010; Maćkiewicz 2020). Jednym z jej zastosowań jest FrameNet pokazujący semantyczną motywację własności kombinatorycznych słów (dla polszczyzny zob. projekt „Ramki”, np. Kieraś 2008).

2. Wywodząca się z generatywizmu **semantyka pojęciowa** (R. Jackendoff) badająca reguły 1. formowania myśli (zakodowanych pojęć); 2. wnioskowania na ich podstawie i 3. korespondencji, tj. zależności pomiędzy różnymi formami kodującymi tę samą informację (Stalmaszczyk 2006). Ponieważ zasadniczym celem takiej semantyki jest opis sposobu wyrażania rozumienia świata poprzez użycie określonych środków językowych, to znaczenie jest ujmowane w kategorii mentalnej (psychologicznej, nierzadko neuropsychologicznej) jako to, co się dzieje w umyśle ludzkim podczas używania języka. Na doświadczeniu ludzkim oparte są wyidealizowane modele kognitywne (uporządkowane i uogólnione abstrakcyjne struktury wiedzy), tzw. **schematy wyobrażeniowe** (G. Lakoff). W językoznawstwie polskim były one wykorzystywane do opisu m.in. przyimków i prefiksów czasownikowych (Tabakowska 1999; Przybylska 2002, 2006), przypadku (Grygiel 2012), a przede wszystkim – ze względu na ich osadzenie w kulturze – do badań porównawczych (np. Berdychowska 2010). Schematy wyobrażeniowe są także podstawą rzutowania domen pojęciowych (domeny źródłowej na docelową), dzięki czemu uzyskuje się **metaforę pojęciową**. Metafory pojęciowe wykorzystywane są do opisu słownictwa związanego z danym pojęciem, np. pojęciem gniewu czy śmierci, lub określonej opozycji przestrzennej, np. góra – dół (Kalisz 1993; Mikołajczuk 1996; Nowakowska-Kempna 1996; Jędrzejko 2000; Kiklewicz 2005).

3. **Semantyka sytuacyjna** (J. Barwise, J. Perry), w której znaczenie jest relacją pomiędzy sytuacją użycia danego wyrażenia a sytuacją przedstawianą za jego pomocą. Obok znaczenia słownikowego wyróżnia się tu znaczenie modyfikowane sytuacyjne i ujawniane w użyciu jednostki w konkretnej sytuacji (Omyła 2009).

4. Semantyka psychologiczna kontynuująca psychologiczne badania nad kategoryzacją świata (E. Rosch), zwana inaczej **semantyką prototypów** (Tabakowska 1995; Grzegorzczkowska 1998; Wierzbicka 1999; Tambor 2008). Teoria ta przeciwstawia się Arystotelesowemu kategoriom organizowanym wokół cech niezbędnych i wystarczających współdzielonych przez wszystkie elementy danej kategorii jako nieprzystającym do kategoryzacji ludzkiej. Tym samym odrzuca ona semantykę kompozycjonalną jako odwołującą się wyłącznie do listy cech (*checklist theory of meaning*), równocześnie nie rezygnując z dekompozycji znaczenia jako

skutecznej metody poszukiwania komponentów semantycznych. Nawiązując do idei podobieństwa rodzinnego Ludwiga Wittgensteina, semantyka prototypów zakłada, że znaczenie jest dynamiczne i zmienne, nie jest dane na stałe wszystkim elementom danej kategorii w takim samym zakresie (tj. poszczególne elementy w ramach danej kategorii mogą różnić się pod względem liczby i typu przypisanych im komponentów semantycznych, o ile zachowana jest pewna liczba komponentów współdzielonych z innymi elementami tej kategorii) oraz podlega wpływom kontekstowym.

5. Dwa podejścia, które na poziomie deklaracji stawiają się w opozycji wobec semantyki kognitywnej ze względu na odmienność celów i metod badawczych (Kiklewicz 2004; Kowalewska-Dąbrowska 2006; Gasz 2019), choć z punktu widzenia teorii znaczenia ich założenia można uznać za tożsame. Są to **semantyka (gramatyka) komunikacyjna** (A. Kiklewicz), która również opiera się na konceptualizacji świata, ale aktualizowanej poprzez określone konteksty motywacyjne, oraz wywodząca się z zainteresowań antropologicznych Edwarda Sapira i Benjamina L. Whorfa **semantyka kulturowa**. W ramach tej ostatniej badane są m.in. symboliczne i magiczne funkcje leksyki i frazeologii w kontekstach kulturowych, konotacje nazewnicze (wyobrażenia o pierwotnych denotatach nazw własnych), elementy kulturowo relewantne (reprezentacyjne dla danej kultury, kreujące tożsamość wspólnotową), a także przejęte z dzieł kultury do języka (np. *judasz* czy *lolitka*), stereotypy kulturowe itd. Semantyka kulturowa wychodzi z założenia, że język obrazuje system konceptualny utrwalony w określonym społeczeństwie, osadzony w kulturze i – jako powstały w dialogu społecznym – odzwierciedlający doświadczenia społeczności, dlatego trzon jej badań stanowi rekonstrukcja **językowego obrazu świata** (Bartmiński 1990, 2006; Grzegorzczkowska 1990; Tokarski 1998; Pisarek 1999). W modelu tym znaczenie stanowi strukturę otwartą i obejmuje cechy słownikowe (definicyjne) oraz konotacyjne (zarówno systemowe, jak i tekstowe, związane z konkretnym, jednostkowym użyciem) jednostki.

Nierzadko konkretna metoda badawcza znajduje zastosowanie w ramach różnych paradygmatów metodologicznych. Tak jest chociażby w przypadku **semantyki składnikowej**, gdzie znaczenie jednostek rozkładane jest na elementy semantycznie prostsze. Taka procedura jest wykorzystywana w obrębie semantyki strukturalnej, dla której kompozycjonalność jest jednym z podstawowych założeń (zob. językoznawcy skupieni wokół szkoły toruńsko-warszawskiej), ale też w ramach badań generatywnych (znaczniki semantyczne J.J. Katza i J.A. Fodora; I. Bobrowski) i analiz o nastawieniu kulturowym (A. Wierzbicka) (Wołowska 2010).

Wreszcie ze względu na przyjmowaną w badaniach **perspektywę czasową** możemy wyodrębnić semantykę historyczną i diachroniczną (dynamiczną) oraz współczesną i synchroniczną (statyczną). Opozycja między **semantyką historyczną** a **współczesną** zasadza się na dacie powstania badanego materiału, tj. jeżeli materiał językowy pochodzi z czasów niewspółczesnych badaczowi (dawniejszych), badania takie uznaje się za historyczne. Opozycja między **podejściem statycznym** a **dynamicznym** wyraża się w różnicy między badaniem materiału językowego pochodzącego z jednego momentu rozwoju języka a badaniem materiału językowego z różnych, zestawianych ze sobą momentów jego rozwoju. → SEMANTYKA HISTORYCZNA w perspektywie statycznej zajmuje się zatem rekonstrukcją znaczenia i funkcji jednostek języka w poszczególnych okresach, a w perspektywie diachronicznej – ustalaniem kierunku rozwoju, pojawiania się i zanikania znaczeń, omawianiem zmian znaczeniowych.

Semantyka strukturalna najczęściej przyjmuje perspektywę statyczną. Semantyka kognitywna zaś nierzadko preferuje perspektywę diachroniczną, motywując to próbą wyjścia poza deskryptywizm i chęcią zrozumienia zmian, które doprowadziły do stanu obecnego.

→ HISTORIA SEMANTYKI, JEDNOSTKI JĘZYKA I POŁĄCZENIA JEDNOSTEK JĘZYKA, POLE SEMANTYCZNE, RELACJE SEMANTYCZNE MIĘDZY JEDNOSTKAMI LEKSYKALNYMI, SEMANTYKA HISTORYCZNA, STRUKTURA POWIERZCHNIOWA I GŁĘBOKA

Literatura

- Ajdukiewicz, K. 2014. „Wykłady Kazimierza Ajdukiewicza z semantyki logicznej w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w roku akademickim 1930/1931”. *Filozofia Nauki* 1(85): 143–158.
- Awdiejew, A. 2008. „Gramatyka komunikacyjna: wybór jednostki operacyjnej”. *Język a Kultura* 20: 119–128.
- Balcerak, P. 2009. „Fodora i Lepore’a krytyka semantyki ról pojęciowych. Stopnie molekularyzmu”. *Annales UMCS. Sectio F* 34(1): 33–46.
- Bartmiński, J. 2006. „Koncepcja językowego obrazu świata w programie sławistycznych badań porównawczych”. W *Językowe podstawy obrazu świata*, red. J. Bartmiński. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 229–241.
- Bartmiński, J. 1990. „Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata”. W *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 109–127.
- Berdychowska, Z. 2010. „Polskie i niemieckie leksykalne korelaty schematów wyobrazeniowych czasu jako elementy czasowego podsystemu kodu kultury”. W *Silva rerum philologicarum: studia ofiarowane Profesor Marii Strycharskiej-Brzezynie z okazji Jej jubileuszu*, red. J. Gruchała, i H. Kurek. Kraków: Księgarnia Akademicka, 55–62.
- Buttler, D. 1967. „Koncepcje pola znaczeniowego”. *Przegląd Humanistyczny* 2: 41–59.
- Falkowska, M. 2021. *Semantyka winy we współczesnej polszczyźnie*. Warszawa: Wydawnictwo Wydziału Polonistyki UW.
- Gasz, A. 2019. *Polskie i rosyjskie czasowniki jedzenia: studium leksykalno-semantyczne*. Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Grochowski, M. 2019. „Pojęcie znaczenia i jego zakres w koncepcji składni Zenona Klemensiewicza”. *LingVaria* 14(28): 253–263.
- Grudzińska, J. 2003. „Intensjonalizm a ekstensjonalizm. Porównanie dwóch programów semantycznych”. *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 1(45): 163–180.
- Grygiel, M. 2012. „Narzędnik afirmacji w wybranych językach słowiańskich”. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 47: 161–179.
- Grzegorzczkova, R. 1990. „Pojęcie językowego obrazu świata”. W *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 41–49.
- Grzegorzczkova, R. 1998. „O rozumieniu prototypu i stereotypu we współczesnych teoriach semantycznych”. W *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne. Język a Kultura* 12, red. J. Anusiewicz, i J. Bartmiński. Wrocław: Wiedza o Kulturze.
- Grzegorzczkova, R. 2014. „O dwóch typach badań semantycznych”. *Prace Filologiczne* 62: 123–140.
- Hajnicz, E. 2003. „Przegląd formalnych metod semantycznych”. *Prace Instytutu Podstaw Informatyki Polskiej Akademii Nauk* 956: 1–102.

- Jeszke, J. 1982/1983. „Znaczenie i jego cechy. Uwagi i refleksje”. *Roczniki Humanistyczne* 30–31(6): 69–75.
- Jędrzejko, E. 2000. „O językowych wykładnikach pojęcia «wstyd» w różnych koncepcjach opisu”. *Język a Kultura* 14: 59–75.
- Kalisz, R. 1993. „Rola schematów wyobrazeniowych w wyjaśnianiu zjawisk językowych i psychologicznych”. W *O definicjach i definiowaniu*, red. J. Bartmiński, i R. Tokarski, Lublin: Wydawnictwo UMCS, 131–140.
- Kania, S., i J. Tokarski. 1984. *Zarys leksykologii i leksykografii polskiej*. Warszawa: WSiP.
- Kardela, H. 1999. „Ogdena i Richardsa trójkąt uzupełniony, czyli co bada gramatyka kognitywna”. W *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 15–38.
- Kardela, H. 2012. „Ile jest strukturalizmu w kognitywizmie lub czy istnieją rewolucje naukowe w językoznawstwie?”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 67: 51–70.
- Kieraś, W. 2008. „Analiza wybranych czasowników polskich w aparacie ram interpretacyjnych”. *LingVaria* III 2(6): 155–165.
- Kiklewicz, A. 2002. „Metafora w strukturze kategorii pojęciowej (na materiale językowej konceptualizacji strachu)”. *Poradnik Językowy* 2: 7–25.
- Kiklewicz, A. 2004. „Znaczenie i konceptualizacja w semantyce kognitywnej”. *Prace Językoznawcze* 6: 41–58.
- Kowalewska-Dąbrowska, J. 2006. „Kognitywizm a lingwistyka kulturowa”. W *Językowy obraz Boga i człowieka w poezji Jana Twardowskiego*, red. J. Kowalewska-Dąbrowska. Gdańsk: Wydawnictwo UG.
- Król, M. 2021. *Model Sens–Tekst na tle semantyki generatywnej. Studium porównawcze* [praca magisterska].
- Kułaćka, A. 2011. „Metodologiczne założenia semantyki komputerowej”. W *Metodologie językoznawstwa*, red. P. Stalmaszczyk, t. 5. Łódź: Wydawnictwo UŁ, 111–122.
- Maćkiewicz, J. 2001. „Językowy obraz słowa w działaniu, czyli podstawowe założenia potocznej pragmatyki”. W *Językoznawstwo kognitywne*, red. W. Kubiński, i D. Stanulewicz, t. 2. Gdańsk: Wydawnictwo UG, 81–94.
- Maćkiewicz, J. 2020. „Ramy interpretacyjne jako narzędzie badań medioznawczych”. *Studia Medioznawcze* 21(82): 615–627.
- Marciszewski, W. 1977. *Metody analizy tekstu naukowego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Maryniarczyk, A. 2015. „Analogiczna teoria znaczenia terminów językowych. Elementy metafizyki języka”. *Roczniki Humanistyczne* 58(8): 21–36.
- Mikołajczuk, A. 1996. „Kognitywny obraz gniewu we współczesnej polszczyźnie”. *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury* 8: 131–145.
- Miodunka, W. 1980. *Teoria pól językowych. Społeczne i indywidualne ich uwarunkowania*. Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Nowakowska-Kempna, I. 1996. *Konceptualizacja uczuć w języku polskim*. Katowice: WSP.
- Omyła, M. 2009. „Paradygmat Fregowskiego a teorie sytuacji”. *Filozofia Nauki* 4(68): 35–47.
- Pajdzińska, A., i R. Tokarski. 1996. „Językowy obraz świata – konwencja i kreacja”. *Pamiętnik Literacki* 87(4): 143–158.
- Piasecki, M. 2004. „Selektywne wprowadzenie do semantyki formalnej”. W *Kognitywistyka. O umyśle umyślnie i nieumyślnie*, red. J. Szymanik, i M. Zajenkowski. Warszawa: Koło Filozoficzne przy MISH, 113–155.

- Pisarek, W. 1967. „Pojęcie pola wyrazowego i jego użyteczność w badaniach stylistycznych”. *Pamiętnik Literacki* 58(2): 493–516.
- Pisarek, W. 1999. „Językowy obraz świata”. W *Encyklopedia języka polskiego*, red. S. Urbańczyk, i M. Kucala. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 168.
- Pisarkowa, K. 1972. „Szkic pola semantycznego zapachów w polszczyźnie”. *Język Polski* 5: 330–339.
- Przybylska, R. 2002. *Polisemia przyimków polskich w świetle semantyki kognitywnej*. Kraków: Universitas.
- Przybylska, R. 2006. *Schematy wyobrażeniowe a semantyka polskich prefiksów czasownikowych «do-», «od-», «prze-», «roz-», «u-»*. Kraków: Universitas.
- Stalmaszczyk, P. 2006. „Gramatyka generatywna w poszukiwaniu istoty języka”. *Kwartalnik Pedagogiczny* 4: 113–131.
- Szymańska, I. 2010. „Semantyka ram: rozwój koncepcji i kierunku zastosowań”. W *Metodologie językoznawstwa. Filozoficzne i empiryczne problemy w analizie języka*, red. P. Stalmaszczyk. Łódź: Wydawnictwo UŁ, 91–108.
- Tabakowska, E. 1995. *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*. Kraków: Universitas.
- Tabakowska, E. 1999. „Poblądzić po malowniczych zakątkach Starego Miasta: Semantyka polskiego przyimka «po» i przedrostka «po-»”. W *Collectanea Linguistica in Honorem Casimiri Polański*, red. M. Brzezina, i H. Kurek. Kraków: Księgarnia Akademicka, 269–278.
- Tambor, J. 2008. „Stereotyp i prototyp – znaczenia terminów”. *Postscriptum Polonistyczne* 1: 23–29.
- Tokarski, R. 1984. *Struktura pola znaczeniowego (studium językoznawcze)*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Tokarski, R. 1998. „Językowy obraz świata a niektóre założenia kognitywizmu”. *Etnolingwistyka* 9(10): 7–2.
- Tokarski, R. 2006. „Pola znaczeniowe i ramy interpretacyjne – dwa spojrzenia na język”. *LingVaria* 1(1): 35–46.
- Tokarski, R. 2011. „Tradycje badawcze w leksykologii a semantyka rozumienia”. W *Odmiany stylowe polszczyzny dawniej i dziś*, red. U. Sokólska. Białystok: Wydawnictwo UwB, 363–375.
- Waszakowa, K. 1997. „O nowych zjawiskach leksykalnych w świetle semantyki rozumienia”. W *Semantyczna struktura słownictwa i wypowiedzi*, red. R. Grzegorzczkowska, i Z. Zaron. Warszawa: Wydawnictwo UW, 9–24.
- Wierzbicka, A. 1999. „Prototypy w semantyce i pragmatyce. Eksplikowanie znaczeń wyrażających postawy uczuciowe”. W *Język – umysł – kultura*, red. J. Bartmiński. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Winiarska, J. 2011. „Kognitywizm – językoznawstwo otwarte?”. W *Metodologie językoznawstwa*, red. P. Stalmaszczyk, t. 5. Łódź: Wydawnictwo UŁ, 27–48.
- Woleński, J. 2019. „Ograniczenia semantyki formalnej (logicznej)”. *Studia Semiotyczne* 33(2): 225–239.
- Wołowska, K. 2010. „Czy analiza składnikowa jest metodą przestarzałą? Rozwój badań nad strukturą semantyczną jednostek leksykalnych we współczesnym językoznawstwie francuskim”. *Linguistica Copernicana* 1(3): 141–152.